

**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS  
VASLUI  
XXI, 1999**

**DESPRE PLASTICA ZOOMORFĂ DE LA  
ÎNCEPUTUL EPOCII FIERULUI**

**Corina Nicoleta URSACHE**

Trecerea de la epoca bronzului la epoca fierului în Europa central-estică a fost marcată de un proces de reformare culturală, însoțit de o schimbare de aspect general a culturilor locale din perioada târzie a bronzului, precum și formarea grupelor caracteristice celor două mari complexe culturale ce caracterizează începutul epocii fierului carpato-danubiano-balcanic — complexul cu ceramică canelată și complexul cu ceramică incizată și imprimată.

Alături de numeroasele vestigii arheologice care se referă la totalitatea elementelor de cultură materială caracteristice complexelor amintite se adaugă și unele descoperiri care ne pot da anumite informații cu privire la unele aspecte ale vieții spirituale ce caracterizează comunitățile umane care au locuit în această zonă în perioada amintită aici. Acestea se referă îndeosebi la reprezentările plastice — privite atât din ipostaza de simboluri cultice, legate de diverse practici ritual-magice, dar și ca manifestări artistice.

Plastica este reprezentată prin statuete antropomorfe și prin statuete zoomorfe. În acest studiu vom face referiri la reprezentările plastice zoomorfe descoperite în aria culturilor Gáva-Holihradý și Corlăteni-Chișinău cu ceramică canelată (pentru cele două culturi vezi: Kemenczei 1971; 1982; 1983; Smirnova 1974; 1990; 1992; László 1984; 1985; 1989; 1994; Gumă 1993; p. 184-194; 105-141; Levițki 1994; 1994 a).

Considerații despre plastica zoomoră din cadrul culturilor Hallstattului timpuriu s-au făcut de la primele descoperiri de acest fel. Astfel, pentru plastica zoomoră caracteristică culturii Gáva-Holihradý au fost publicate descoperirile din așezările: Lechința de Mureș (Popescu 1925, p. 304-334; Horedt 1963, p. 527-537; fig. 2/1-11), Teleac (Berciu, Popa 1965, p. 71-72, fig. 5/1-7, 6/4-8); Vasiliev 1986, p. 70-92; fig. 1/1-18; Vasiliev et alii 1991, p. 145-152, fig. 27, 28/1-8), Reci (Székely, 1966, pl. VII/6), Căuaș (Nemeti 1982, p. 45-55, pl. XV/4-7), Grănicești, Siret (László 1984, p. 79, fig. 9; 1986, p. 155-156, pl. 5/1-14; 1994, p. 90, fig. 46-49), Vărădia, Remetea Mare (Gumă 1993, p. 189-190, 269-270) [România], Poroszló (Patay 1976, fig. 3/7-9 [Ungaria], Lisiènik, Krivèe, Bedrikoytzi, Holihradý, Gruševo,

Horodnitsa, Podolska Melnitsa, Zaleski (Maleev 1992, fig. 1-4; 1996, fig. 1) [Ucraina]

De asemenea au fost publicate și câteva statuete din aria culturii Corlăteni – Chișinău, cum ar fi cele de la Trinca (Levițki, 1994, p. 111, fig. 59/1-2; 1994a, p. 166, fig. 2/1-2).

În momentul de față avem cunoștință despre 82 de statuete zoomorfe, informațiile privitoare la ele fiind risipite în numeroase publicații. Considerăm, astfel utilă adunarea într-o lucrare a acestor informații și analizarea lor. Aceasta cu atât mai mult cu cât cei care au publicat statuetele nu au insistat întotdeauna îndeajuns asupra unor aspecte cum ar fi condițiile de descoperire, modelarea, rolul, funcția — aspecte pe care vom încerca să le discutăm.

Statuetele au fost modelate în lut și în marea lor majoritate au fost găsite în stare fragmentară, cu excepția celor care provin de la Lechința de Mureș, care au fost descoperite întregi. Trăsăturile lor generale ne sugerează existența unei maniere realiste în modelarea lor, ca și strădania de a reda cât mai fidel caracteristicile anatomice, inclusiv sexul animalelor. Astfel, printre statuete distingem: 24 cai (29,27%), 26 cornute mari (31,71%), 20 cornute mici (24,39%) și 12 porci (14,64%). Toate piesele reprezintă cu precădere animale domestice, poate cu excepția celor trei statuete de la Lechința de Mureș, considerate drept mistreți (Horedt 1963, p. 528) (fig. 13/1-3). Trebuie să menționăm că toate animalele sunt reprezentate în poziție statică, picioarele sunt drepte, cu terminațiile rotunjite, fără reprezentarea copitelor, iar trăsăturilor secundare li se acordă mai puțină importanță.

Astfel caii (fig. 1-4), în mare lor majoritate, au corpul mai mult sau mai puțin masiv, elegant modelat, cu gâtul lung și arcuit, uneori cu coama frumos redată (fig. 1/1; 2/1,3; 3/1,2,4,5; 4/1,5,6;). Capul este mic, cu urechile ascuțite, ochii și gura fiind rar reprezentate (fig. 4/1), coada în cazul în care este păstrată, poate să fie scurtă (tăiată?) (fig. 1/2,3,5; 2/3; 4/1,2) mai mult sau mai puțin lungă (fig. 1/1-3; 3/3) și într-un caz despicată la vârf (fig. 1/1). Una din statuetele de la Teleac (fig.1/2) prezintă pe corp două șiruri de ornamente imprimate. Același ornament poate fi observat și în față, la baza gâtului. De asemenea o statueta ce provine de la Lisiëniki (fig. 3/2) prezintă la baza gâtului trei dungi paralele, de culoare negru cafeniu (ce pot fi observate și lateral, pe partea dreaptă). Menționăm că o statueta ce provine de la Krivée (fig. 4/6), prezintă la baza gâtului, sub coamă, o perforație. De cele mai multe ori picioarele statuetelor sunt neproportionat de scurte. Mai putem remarca și faptul că piesele ce provin din Ucraina prezintă o specie mult mai robustă, spre deosebire de celelalte statuete, care reprezintă exemplare mai suple.

Cornutele mari (fig. 5-8, 12/6-7) sunt reprezentate de tauri și vaci, sexul animalelor fiind întotdeauna pus în evidență. Totuși, taurii pot fi identificați prin marcarea sexului (fig. 7/1), sau bărbia bine reliefată (fig. 6/3; 7/2,6,7; 8/2,4,5; 2/7). Statuetele sunt masive, cu corpul îndesat, picioarele scurte, coamele îndreptate înainte, sunt de cele mai multe ori rupte și, după cât se pare, nu foarte mari. Capul este redat schematic, sub forma unei proeminențe, uneori fiind marcate și urechile. Coada, ca și în cazul cailor, poate fi scurtă sau lungă și lăsată.

Cornutele mici (fig. 9-11) pot fi deosebite de cornutele mari prin corpul lor mai suplu și prin coamele îndreptate înapoi. Distingerea ovinelor de caprine nu este ușoară, cu excepția recunoașterii țapilor. Aceștia din urmă pot fi identificați prin coarnele mari și curbate, botul ascuțit, prin barbă, codița ridicată și prin organele sexuale puse în evidență (fig. 9/2,3,6). În cazul celorlalte statuete precizarea speciei și/sau a sexului este echivocă. Trei dintre statuetele descoperite la Lechința de Mureș au fost determinate de K. Horedt ca fiind oi. El descrie aceste statuete ca

având cap mic și urechi mari, însă, după desenele publicate, acestea din urmă ar putea fi considerate coarne (de berbec?). Lipsa marcării organelor sexuale masculine ar putea veni în sprijinul interpretării inițiale a lui K. Horedt. În sfârșit, o statueta ce provine de la Lisiëniki, care are marcate atât coarnele cât și ugerul, poate fi considerată drept o capră (fig. 10/6):

Porcii (fig. 12/1-5; 13/1-7) sunt reprezentați prin exemplare cu corpul robust, terminate cu codiță, picioare scurte și puternice, care sunt ascuțite și puțin rotunjite la capete. Capul este mai mult sau mai puțin realist modelat, dintre detaliile anatomice doar urechile sunt de cele mai multe ori reprezentate. Statuetele ce provin de la Lechința de Mureș sunt întregi și se disting de restul statuetelor prin câteva trăsături: au rățul prelungit, prezintă o coamă destul de bine evidențiată, iar două dintre piese au colții puternici și organele sexuale masculine accentuate, fiind considerate drept mistreți (fig. 13/2-3). Două dintre cele cinci statuete fragmentare ce provin de la Lisiëniki se disting prin detalii anatomice specifice scoafei (fig. 12/6,7). Pe una dintre aceste piese se observă urme de vopsă de culoare neagră.

Având în vedere informațiile de care dispunem în legătură cu contextul în care au fost găsite statuetele putem menționa existența mai multor tipuri de descoperiri: în locuințele așezărilor, în gropi special amenajate și în stratul de cultură. Locul de descoperire al statuetelor sugerează și el rolul magico-religios al acestora. Astfel, în acest sens, după opinia lui V. Vasiliev este sugestiv că, în așezarea de la Teleac, în locuința nr. 17, în apropierea unei statuete în stare fragmentară considerată oaie (fig. 10/1), a fost descoperit un phallus miniatural. Tot în această așezare în locuința nr. 37, a fost descoperită o statueta reprezentând un taur (fig. 7/2), alături de care s-a găsit și un fragment de statueta antropomorfă. Se mai menționează descoperirea, în locuința nr. 12, în apropierea vetrei de foc, încă a unei statuete zoomorfe, fără precizarea speciei (V. Vasiliev, 1986; Vasiliev et alii, 1991, p. 151).

De asemenea, nu este poate întâmplător faptul că din cele 35 de piese descoperite în așezarea Grănicești, 19 (54,29%) provin din trei complexe apropiate: 8 din bordeiul nr. 1, 4 din bordeiul 2, iar 7 din preajma vetrei de foc de lângă ele; numai celelalte 16 (45,71%) fiind descoperite în stratul de cultură. A. László, neexcluzând existența unei legături între locuințe și vetre, pe de o parte, și statuete, pe de altă parte, afirmă că această legătură le asigură acestor piese un anumit rol în credințele și practicile magico-religioase ale comunităților de la Grănicești (László, 1994, 90).

Deoarece în câteva așezări (Vărădia, Remetea Mare, Lechința de Mureș) au fost surprinse gropi rituale care conțineau alături de alte obiecte (oase de animale, vase) și statuete zoomorfe dispuse în mici "turme" și reprezentând diverse specii de animale, putem presupune existența unui obicei depozitional cu depunere de ofrandă. Cel mai elocvent exemplu este depunerea de la Lechința de Mureș (despre care deținem mai multe informații), unde într-o groapă special amenajată, la o adâncime de 1,70 m au fost găsite cele 11 statuete zoomorfe împreună cu două vase întregi (Horedt, 1963, p. 534; pentru descoperirile de la Vărădia și Remetea Mare vezi: Gumă, 1933, p. 189-190; 260-270).

Un caz aparte îl reprezintă descoperirea la Lisiëniki (din anii 1990-1991 și 1993), unde, în așezarea fortificată, au fost cercetate resturile unui "templu" în care s-au păstrat fragmentele unui altar de lut. Printre descoperirile semnalate, puse în legătură cu acest altar, se numără și mai multe statuete zoomorfe de lut: 3 cai, 2 cornute mari, o ovicaprină și un porc. Cercetătorul așezării pune această descoperire

în legătură cu credințele agricultorilor, piesele menționate fiind puse pe altar ca simboluri ale fertilității (Maleev, 1994, p.369).

Cert este faptul că până acum nici o statueta (antropomorfă sau zoomorfă) nu a fost descoperită în mormintele culturilor aici amintite, ci doar în cadrul așezărilor, așadar, în stadiul actual al cercetărilor, se poate exclude ideea că acestea ar fi putut avea un rol în practicile funerare.

Referitor la funcția acestor statuete zoomorfe, cercetătorii sunt de acord că ele pot fi puse, într-un fel sau altul, în relație cu un "cult al fertilității și fecundității" (Horedt, 1963, 534; Vasiliev, 1986, p. 80-81; Vasiliev et alii 1991; p.90-91).

În acord cu opiniile exprimate anterior cu privire la rolul și la semnificația statuetelor zoomorfe, studiate în lucrarea noastră, apreciem că aceste reprezentări pot fi puse în legătură cu anumite practici și credințe, menite să protejeze animalele și să influențeze sporirea lor.

## CORPUS-UL DESCOPERIRILOR

Toate piesele menționate în acest corpus provin din așezări aparținând culturii Gáva - Holihradý (cu excepția pieselor descoperite la Trinca, care aparțin culturii Corlăteni- Chișinău).

Lipsa referirilor la condițiile de descoperire se datorează absenței unor asemenea informații în bibliografia consultată.

CĂUAȘ, "Sighetin", jud. Satu Mare. De aici provin trei statuete întregi și una în stare fragmentară; toate piesele reprezintă cornute mari.

Nemeti, 1982, pl. XV/4-7.

BEDRIKOV TZI, Ucraina. De aici provine o statueta ce reprezintă un cal robust (fig. 4/5).

Maleev, 1992, p. 14, fig. 1/3.

GRĂNICEȘTI, jud. Suceava. În așezarea de aici au fost descoperite 35 de statuete (22 întregi și 13 fragmentare). Dintre piesele întregi se pot distinge 15 cornute mari, 5 cai și 2 porci. Piesele au fost modelate cu multă îndemânare. În ceea ce privește repartizarea lor topografică se constată că 19 provin din trei complexe apropiate, iar 16 din stratul de cultură (fig. 2/1-5; 5/1-6; 6/1-6; 13/4-7).

László, 1994, p. 226-269, fig. 46-49.

GRUȘEVO, Ucraina. Aici a fost descoperită o statueta de capră. Foarte interesant este faptul că în partea superioară a burții, în locul ugerului este trasat un cerc împărțit în patru (prin două linii perpendiculare). În cele două compartimente posterioare, se află câte un punct adâncit, care lipsește din cele anterioare (fig. 10/6).

Maleev, 1992, p. 18, fig. 4/7.

HOLIHRAKY, Ucraina. De aici provin două statuete întregi. Una reprezintă un taur, cu corpul puternic, cu o bărbie pronunțată, picioare scurte și groase (fig. 7/6). A doua este o statueta ce redă o oaie sau o capră (10/7).

Maleev, 1992, p. 17, fig. 3/7, p. 18, fig. 4/5.

HORODNITZA, Ucraina. De aici provin două statuete de cai, care sunt asemănătoare chiar și în stare fragmentară (fig. 4/3,4).

Maleev, 1992, p. 14, fig. 1/7,6.

KRIVËE, Ucraina. Statuetă de cal, cu corpul robust, gâtul lung, capul mic, iar la baza gâtului, sub coamă, prezintă un orificiu, probabil pentru a fi suspendat (fig. 4/6). Putem presupune că era folosită drept pandativ sau chiar amuletă.

Maleev, 1992, p. 14, fig. 1/1.

LISIËNIKI, Ucraina. În această așezare s-au descoperit mai multe statuete zoomorfe. Astfel, cinci dintre acestea redau în mod realist un tip robust de cal (fig. 3/1-6). La una dintre statuete, pe partea din față, la baza gâtului (se vede și lateral, pe partea dreaptă), au fost trasate trei dungii paralele de culoare negru-cenușiu (fig. 3/2). De asemenea tot aici au fost descoperite și șase statuete ce reprezintă comute mari (tauri și vaci). Acestea au un corp puternic, coarnele sunt rupte, picioarele sunt scurte și groase (fig. 7/5,7; 8/1-5). Cinci statuete în stare fragmentară redau porci. Piesele reprezintă un tip de animal robust, cu corpul puternic, îndesat, cu gâtul scurt și coada mică. Pentru câteva exemplare o trăsătură o constituie "pișcăturile" ce se observă pe marginea coloanei vertebrale. Pe una dintre piese se observă urme de vopsea de culoare neagră. Cele mai multe au picioarele rupte (fig. 12/1,4-7). Tot aici au mai fost descoperite și cinci statuete de ovicaprine. Acestea au corpul lunguet, picioarele scurte, coarnele îndreptate spre spate (fig. 10/8; 11/1-4,6).

Maleev, 1992, p. 14, fig. 1/2,5,7; p. 15, fig. 2/1-4, p. 17, fig. 3/2, 4,5,8,9; p. 18, fig. 4/1-3, 6,8; p. 365, fig. 1-7

LECHINȚA DE MUREȘ, punctul "Săliște", jud. Mureș. În așezare, spre fundul unei gropi, la o adâncime de 1,70 m s-au descoperit statuete zoomorfe și două vase întregi (o ceașcă și o cupă cu picior). Statuetele sunt modelate realist. Chiar dacă anumite părți au fost redade schematic. Se observă că statuetele au fost modelate în același stil și probabil au fost lucrate de aceeași mână. Acestea reprezintă exclusiv animale domestice: 3 porci, 6 ovicaprine, un cal și un taur. Statuetele au fost lucrate din lut și sunt bine conservate. Proporțiile părților corpului sunt aproximativ aceleași și variază între 3-3,5 cm și 5 cm. În general trăsăturile au fost modelate mai mult schematic. Sexul animalelor este ușor de identificat. Astfel, dintre cel 11 animale, 6 sunt masculi și 5 femele (fig. 1/1, 7/3, 9/1-6, 13/1-3).

Popescu, 1925, p. 304; Horedt, 1963, p. 527-534, fig. 2/1-11.

PODOLSKA MELNITZA, Ucraina. Statuetă ce redă, probabil, o oaie (fig. 11/5).

Maleev, 1992, p. 17, fig. 4/4.

PROSZLÓ, Ungaria. Au fost descoperite trei statuete, dintre care două reprezintă cai.

Patay, 1976, p. 197, fig. 3/7-9.

RECI, punctul "Telek", jud. Covasna. Din așezare provine o statueta ce reprezintă un cal.

Székely, 1966, p. 57, pl. VII/6.

REMETEA MARE, punctul "Gomila lui Pituț", jud. Timiș. Se menționează prezența unor statuete zoomorfe.

Gumă, 1993, p. 279.

SIRET, punctul "Ruina", jud. Suceava. Statuetă de cal, în stare fragmentară (fig. 1/7).

László, 1994, p. 272, fig. 52/1.

TELEAC, jud. Alba. Din așezarea fortificată provin 35 de statuete. Acestea s-au descoperit în toate nivelurile așezării, inclusiv în locuințe, mai numeroase fiind totuși cele aflate în nivelurile II și III. Statuetele au fost executate în stil realist, rustic, ușor schematizat. Este evidentă strădania de a reda cât mai fidel caracteristicile anatomice, inclusiv sexul animalelor reprezentate. Printre piesele descoperite se disting cu ușurință câțiva cai, porci și tauri (fig. 1/1-2, 7/1-2, 10/1-4, 12, 2,3).

Berciu, Popa, 1965, p. 78, fig. 5/1-7, 6/4-8; Vasiliev, 1968, p. 91-91, fig. 1/1-8; Vasiliev et alii 1991, p. 223, fig. 27, 28/1-8.

TRINCA, Republica Moldova. De aici provin două statuete: una dintre ele redă un taur, iar cealaltă o oaie. Piesele sunt modelate realist și sunt în poziție statică (fig. 7/4, 10/5).

Levițki, 1994a, p. 236, fig. 49/1-2; 1994, p. 139, fig. 2/1-2.

VĂRĂDIA, punctul "Chilii", jud. Caraș Severin. Printre descoperirile din această așezare, sunt semnalate și statuete zoomorfe.

Gumă, 1993, p. 187.

ZALESKI, Ucraina. De aici provin două statuete ce reprezintă cai (fig. 4/1-2).

Maleev, 1992, p. 14, fig. 1 / 4; Krušelnicka, 1976, p. 35, fig. 1.

## À PROPOS DE LA PLASTIQUE ZOOMORPHE DU PREMIERE ÂGE DU FER Résumé

Les représentations plastiques (anthropomorphes et zoomorphes) peuvent nous donner certaines informations concernant des aspects de la vie spirituelle qui caractérisent les communautés humaines qui ont vécu sur ce territoire. En ce qui concerne la plastique zoomorphe caractéristique à la civilisation de Gâva –

Holihrad, ont été publiées nombreuses statuettes découvertes dans les habitats de Lichința de Mureș, Teleac, Reci, Vădia, Remetea Mare, Grănicești, Siret (Roumanie), Lisiëniki, Krivève, Bedrikovtizi, Holihrad, Grușevo, Podolska, Melnitza, Zaleski (Ukraine) et de Poroszló (Hongrie).

Ont été publiées aussi quelques statuettes de l'aire de la culture de Chișinău -Corlăteni, celles de Trinca, par exemple.

Jusqu'à présent ont été mentionnées dans la littérature spécialisée un nombre de 82 statuettes zoomorphes.

Les statuettes ont été travaillées en argile et pour la plupart ont été découvertes dans un état fragmentaire; il faut mentionner que toutes les statuettes de Lechința de Mureș ont été découvertes intactes. Les traits caractéristiques nous suggèrent l'existence d'une manière réaliste dans le modelage et l'effort de reproduire fidèlement les traits anatomiques, même le sexe.

Ainsi, parmi les statuettes on remarque 24 chevaux, 26 bêtes à cornes, 20 petites bêtes à cornes et 12 cochons.

Les pièces représentent particulièrement des animaux domestiques.

Grâce aux informations concernant les conditions de découverte des statuettes, on peut mentionner l'existence des suivants contextes: découvertes dans l'habitations des établissements, dans des fosses spécialement aménagées et dans la couche de la culture.

Concernant la fonction de ces statuettes zoomorphes, les spécialistes sont d'accord que celles-ci, d'une façon ou d'autre, sont en relation avec "une culte de la fertilité et de la fécondité"

L'auteur tout à fait d'accord avec les opinions concernant le rôle et la signification des statuettes zomorphes analysées dans cet ouvrage et considère que ces représentations peuvent mises en relation aux certaines pratiques et croyances destinées à protéger les animaux et faire croître le nombre de ceux-ci.

## BIBLIOGRAFIE

BERCIU Dumitru, POPA Alexandru

1965 *Așezarea hallstattiană de la Drâmbar – Teleac*, Apulum, V, p. 71-92.

GUMĂ Marian

1993 *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, Biblioteca Thracologică, IV, București.

HORED T Kurt

1963 *Hallstättische Tierfiguren aus Lechința de Mureș*, Rayon Luduș, Dacia, NS, VII, p. 527-534.

KEMENCZEI Tibor

1971 *A Gáva kultura leletei a miskolci múzeumban*, ÉvkMiskolc, 10, p. 31-86.

1982 *Die Gáva- Kultur*, în vol. *Südzone der Kultur und die Verbindungen dieser Kultur mit dem Süden*, Kraków-Przemyśl, p. 275-285.

1983 *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*, Budapest

KRUŠELNICKA Larisa I.

1976 *Pivnicne prikarpat'ja i zahidna Volin'za dobi rannogo aliza*,

Kiev.

LÁSZLÓ Attila

1984 *Un grup hallstattian timpuriu în Podișul Moldovei*, Cercist,

SN, XIV-XI, p. 65-84.

1985 *Zu den Beziehungen zwischen der oberen Theissgegend und dem nord-östlichen aussenkarpatischen Raum in der älteren Hallstattzeit. Eine neue Gruppe der Gáva-Holíhrady Kultur in der Suceava Hochebene*, in vol. *Hallstattkolloquium Veszprém 1984* (= MittArchInst, Beiheft 3), Budapest, 1986, p. 149-163, 389-393.

1989 *Les groupes régionaux ancies du Hallstatt à l'est des Carpates. La Moldavie aux XII-VII siècles a.v.n.è.*, in vol. *La civilisation de Hallstatt*, ERAUL, no. 36, Liège, 1989, p. 111-129.

1994 *Începuturile epocii fierului la est de Carpați. Culturile Gáva-Holíhrady și Corlăteni – Chișinău pe teritoriul Moldovei*, Bibliotheca Thracologică, VI, București.

LEVIŢKI Oleg

1994 *Cultura Hallstattului canelat la est de Carpați*, Bibliotheca Thracologică, VII, București.

1994 *Cultura epocii Hallstattului timpuriu și mijlociu*, TD, XIII, XIV, p. 159-214.

MALEEY Iurij N.

1992 *Kultova halštatska plastika ot lesno-stepnoto Podnestrovie*, Archeologija, 34, 2, Sofia, p. 13-24.

1996 *Nowe znaleziska Halsztackiej plastyki zoomorficznej Podniestrza*, in vol. *Probleme der Bronze – und der Frühen Eisenzeit in Mitteleuropa. Festschrift für Marek Gedl*, Kraków, p. 363-370.

NEMETI Ioan

1982 *Descoperiri de la începutul Hallstattului în zona Careiului*, StCom., p. 45-58.

POPESCU Dorin

1925 *Fouilles de Lechința de Mureș*, Dacia, II, p. 304-344.

PATAY Pál

1976 *Vorbericht über die Ausgrabungen zu Poroszló, Aponhát*, FoliaArch, 27, p. 193-201.

SMIRNOVA Galina I.

1974 *Complexele de tip Gáva- Holíhrady – o comunitate cultural-istorică*, SCIVA, 25, 3, p. 359-380.

1990 *Pamjatniki tipa Kišinev- Korlăteni v dnestro-siretskom me- duree'e i grupa Belegiš II v jugoslavkom Podunav'je*, ArchSbron, 30, p. 20-33.

1992 *Componentele tracă și ilirică în cultura hallstattiană timpurie și ținuturile pericarpătice*, SympThrac, 9, p. 246-247.



SZÉKELY Zoltán

1966 *Așezări din primăvară a fierului în sud-estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe.

VASILIEV Valentin

1986 *Descoperiri cu semnificație cultică în așezarea din prima epocă a fierului de la Teleac (jud. Alba)*, ActaMN, XXII-XXIII, p. 79-92.

VASILIEV V., ALDEA Ion Al., CIUGUDEAN Horia

1990 *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice: așezarea fortificată de la Teleac*, Cluj-Napoca.

## ABREVIERI

Acte MN – Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.

ArchSbron – Archeologičeskij Sbornic, Leningrad.

CerIst – Cercetări Istorice, Iași

ERAUL - Études et Recherches Archéologiques de l'Université de Liège.

ÉvkMiskolc – A Herman Otto Muzeum Evkonyve, Miskolc.

FoliaArch – Folia Archaeologica, Budapest.

SCIVA – Studii și cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București.

StCom - Studii și comunicări, Satu Mare.

SympThrac - Symposia Thracologica, Institutul Român de Tracologie, București.

TD – Thraco-Dacica, București.

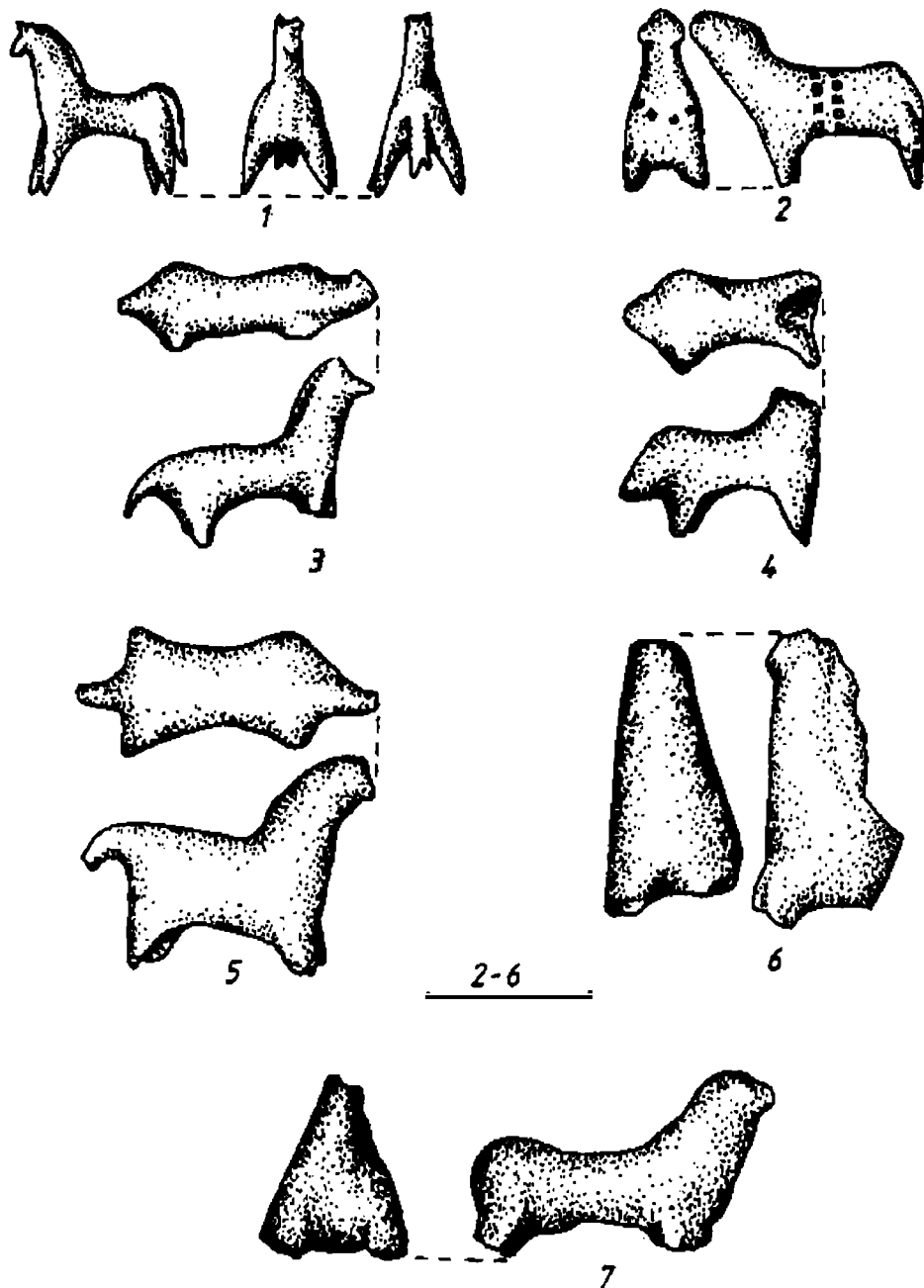


Fig. 1 Statuete reprezentând cai (Statuettes représentant des chevaux). 1: Lechința de Mureș (după K. Horedt); 2 - 6 Teleac (după Vasiliev et alii); 7: Siret (după A. László).

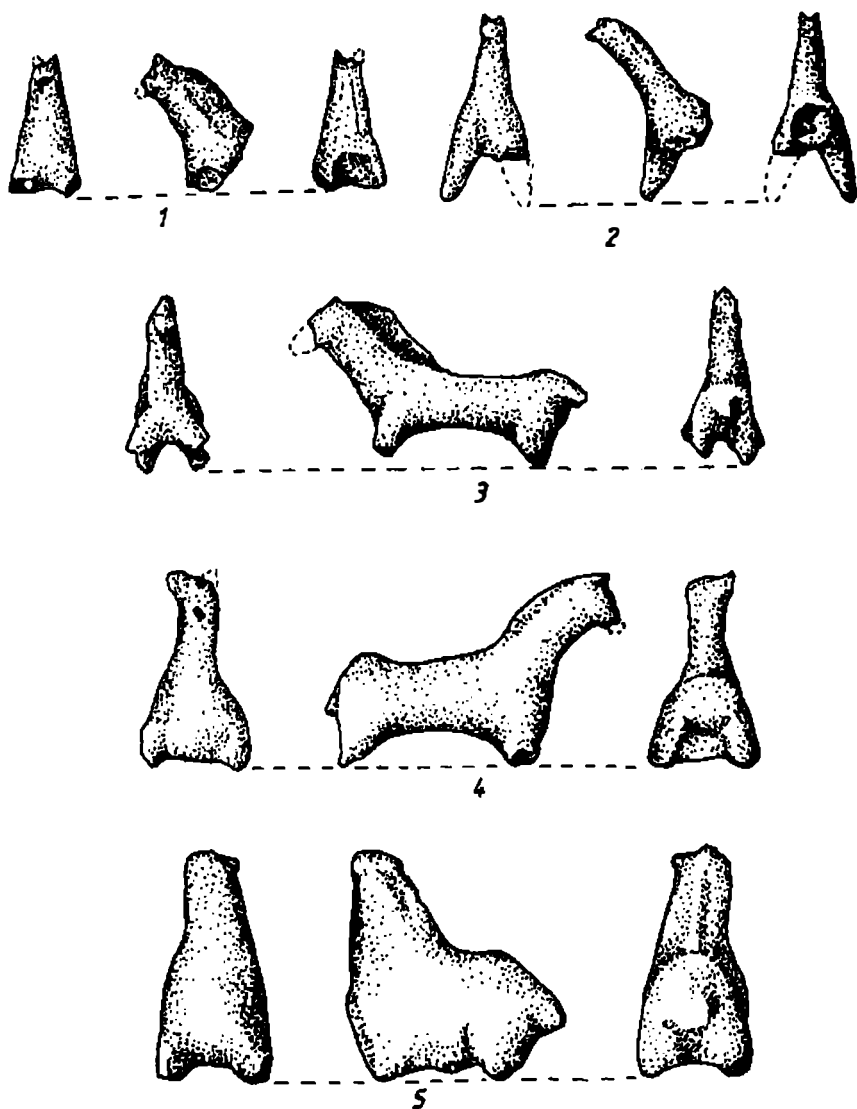


Fig. 2 Statuete reprezentând cai (Statuettes représentant des chevaux). 1-5: Grănicești (după A. László).

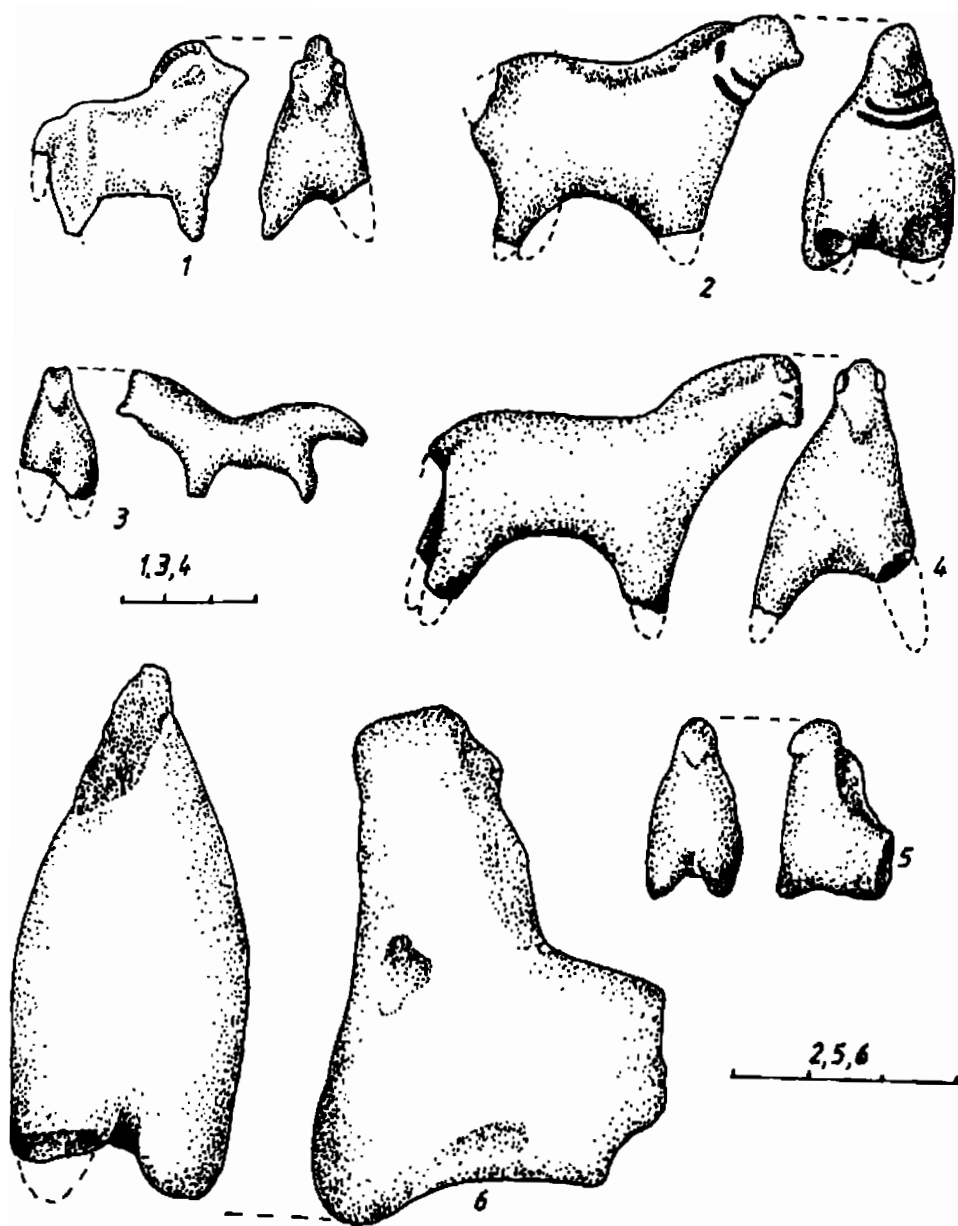


Fig. 3 Statuete reprezentând cai (Statuettes représentant des chevaux). 1-6: Lisiëniki (după I.N. Maleev)

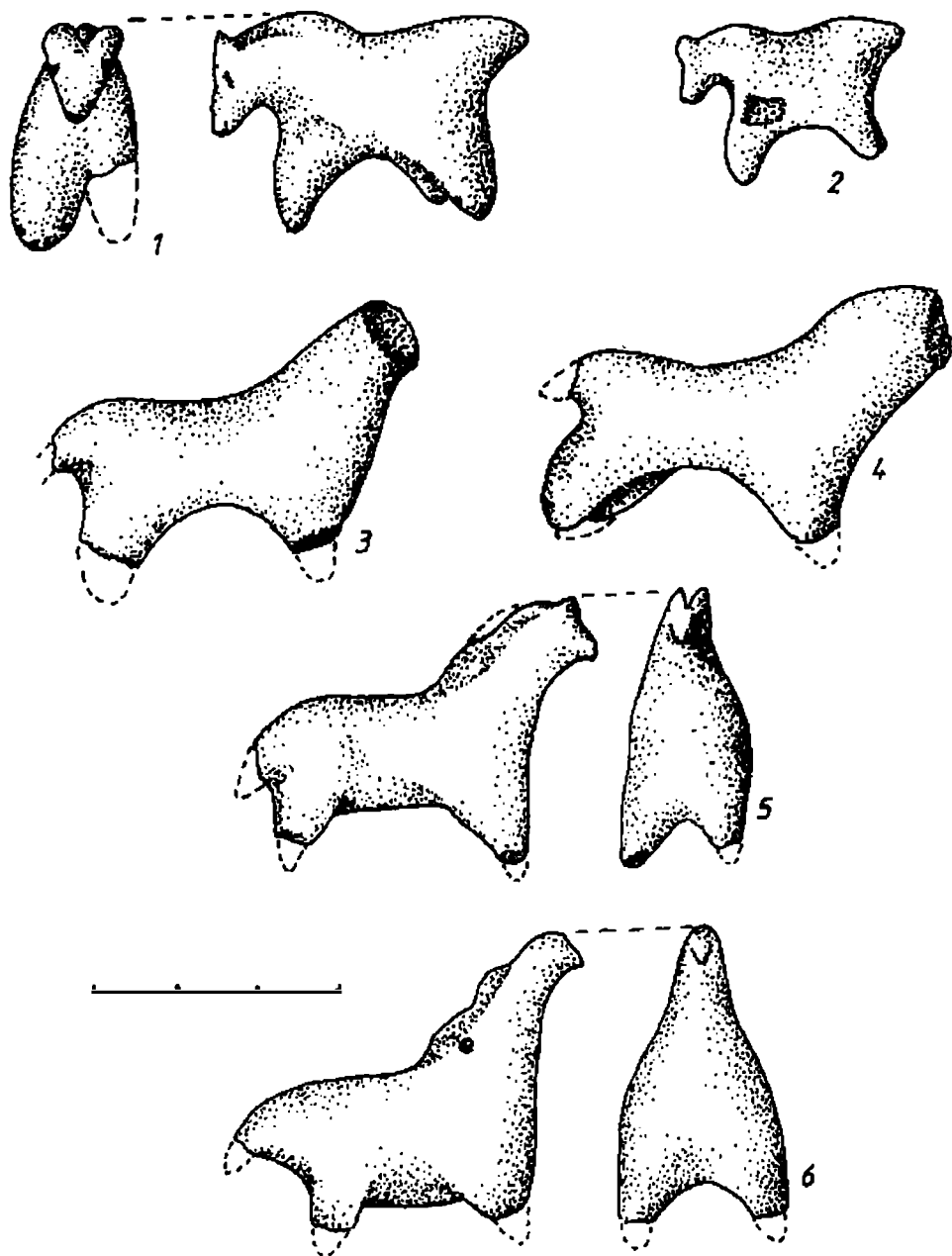


Fig. 4 - Statuete reprezentând cai (Statuettes représentant des chev-aux). 1-2: Zaleski (după I. Maleev și I. Krušel'nika); 3-4: Horodnitsa; 5: BedriKovtzi; 6: Krivèe (după I.N. Maleev).

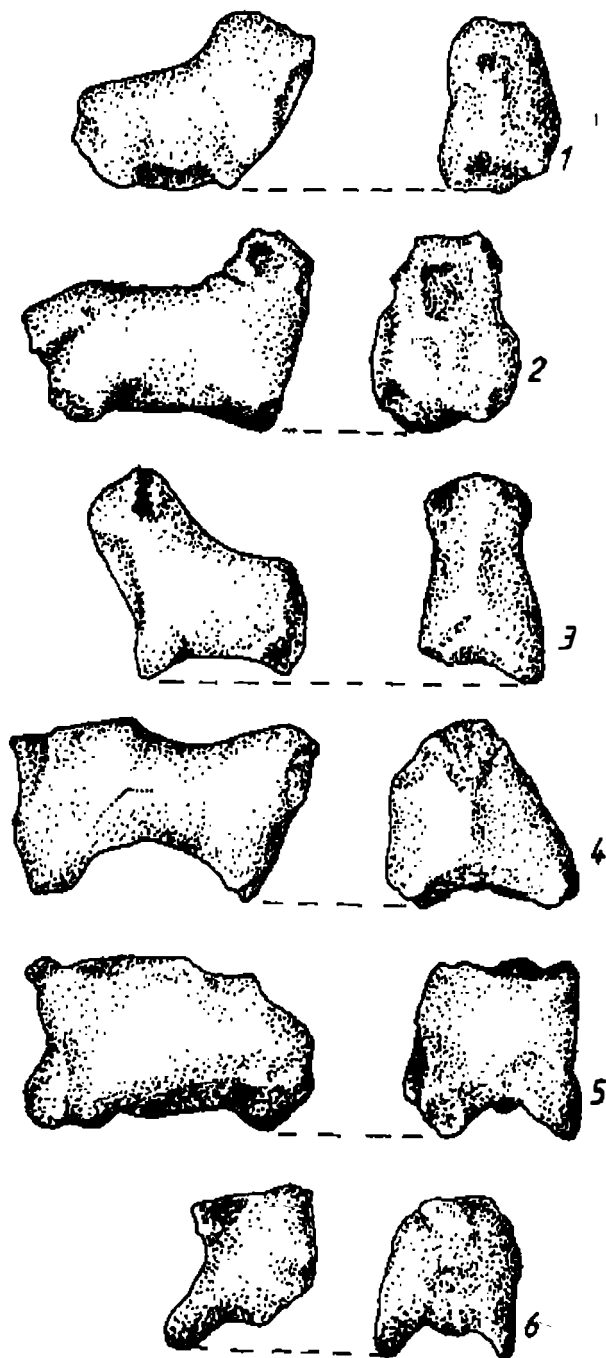


Fig. 5 - Statuete reprezentând cornute mari (Statuettes représentant bêtes à cornes) 1-6 Grănicești (după A. László).

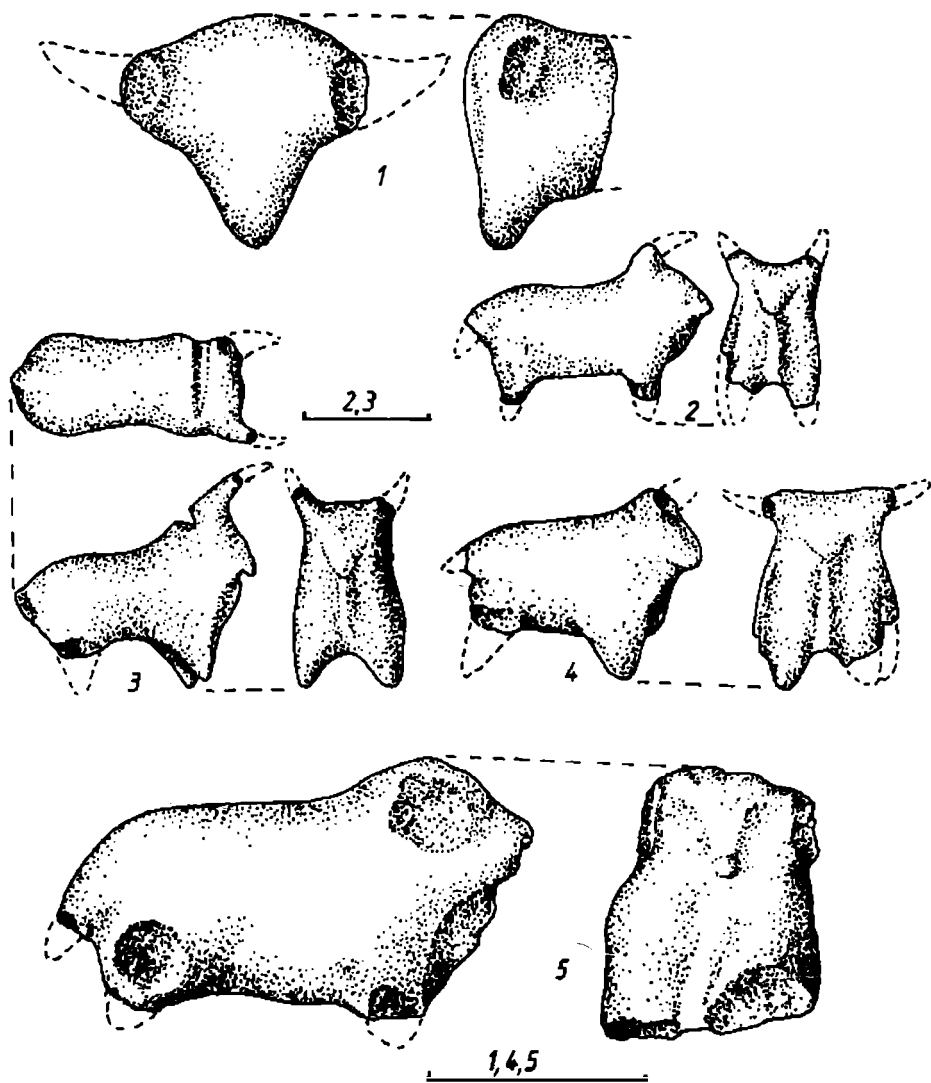


Fig. 6 - Statuete reprezentând cornute mari (Statuettes représentant bêtes à cornes). 1-6 Grănicești (după A. László).

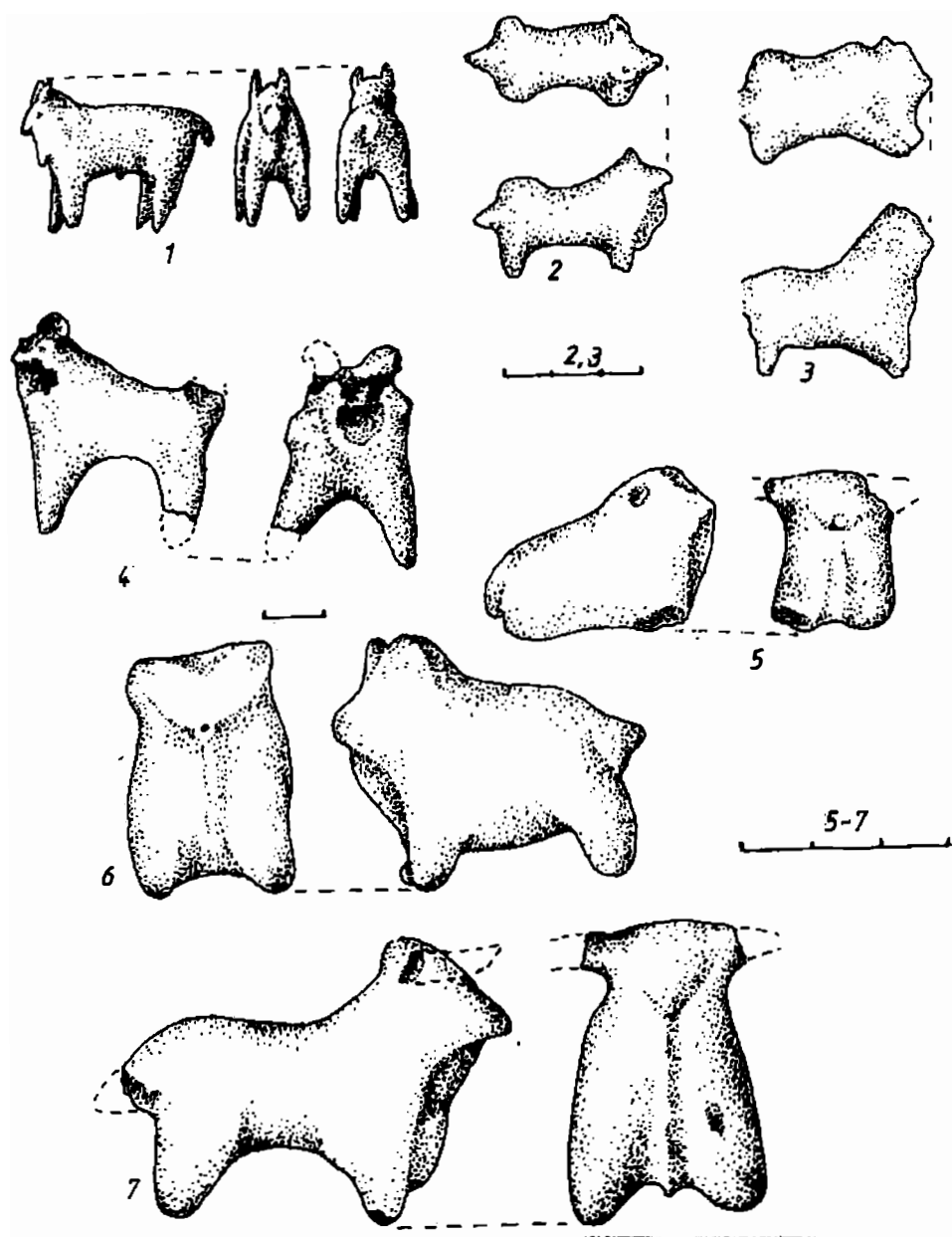


Fig. 7 Statuete reprezentând cornute mari (Statuettes représentant bêtes à cornes) 1: Lechința de Mureș (după K. Horedt); 2-3: Teleac (după V. Vasiliev et alii); 4: Trinca (după O. Lesiński); 5, 7: Lisiëniki; 6: Holihady (după I. N. Maleev).



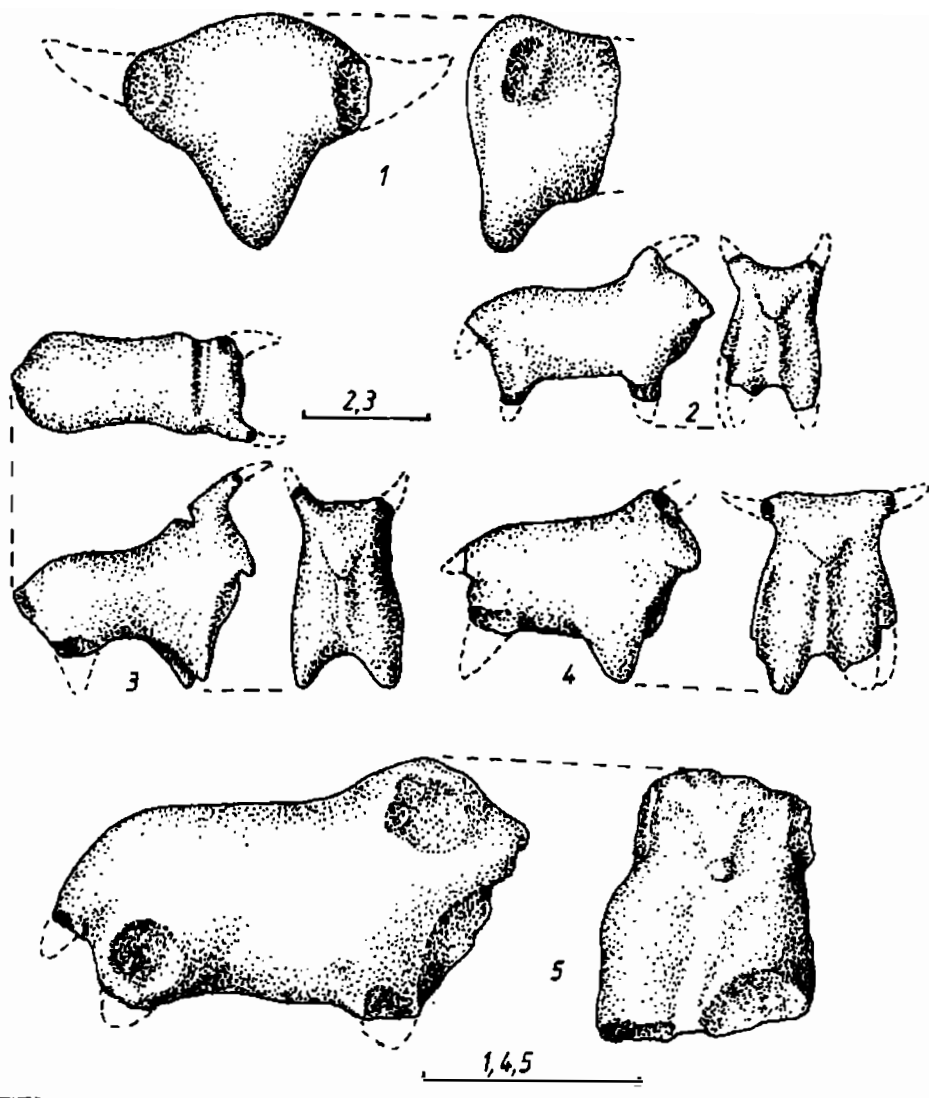


Fig. 8 - Statuete reprezentând cornute mari (Statuettes représentant bêtes à cornes). 1-5 Lisiènikî (după I.N. Maleev).

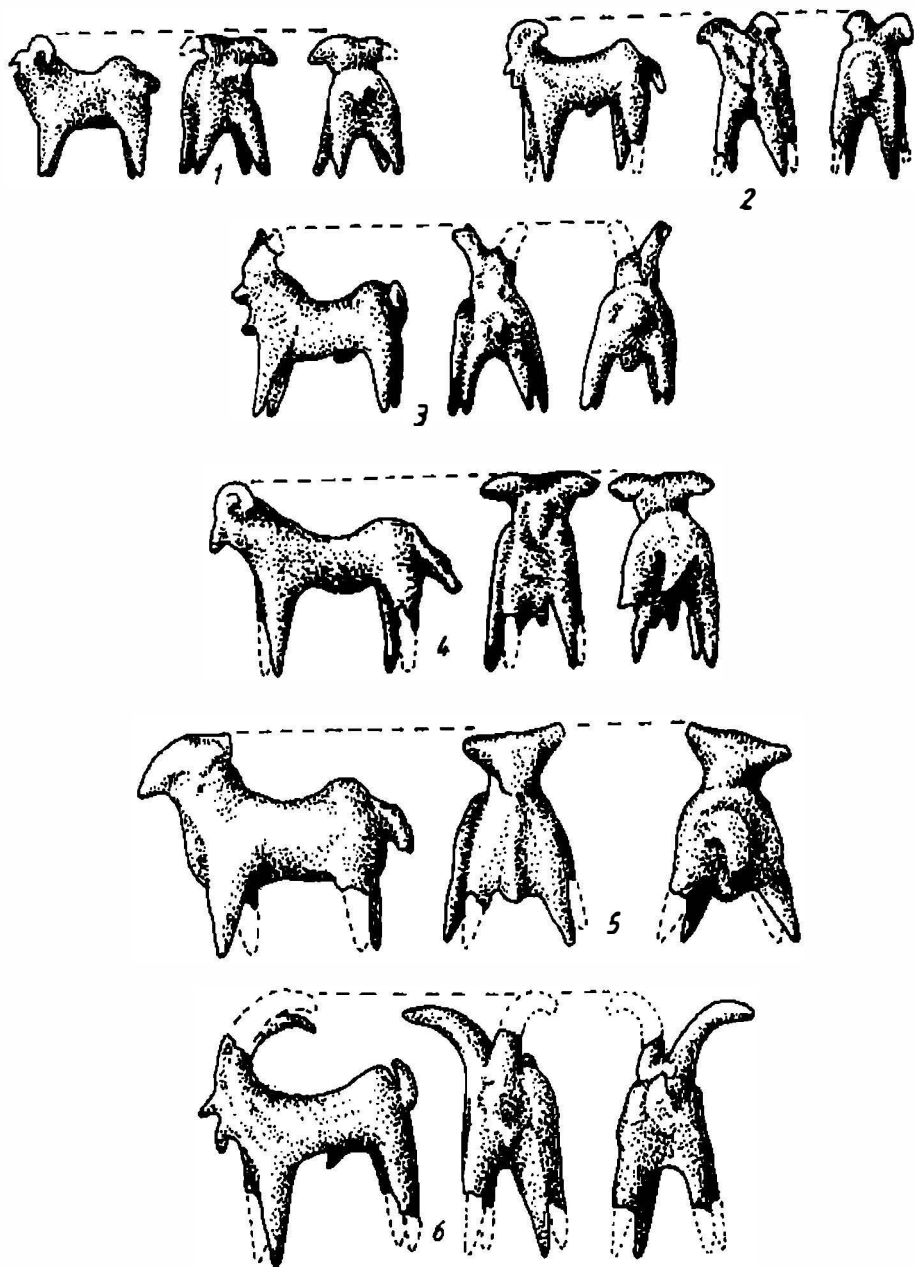


Fig. 9 - Statuete reprezentând ovicaprine (Statuettes représentant petites bêtes à cornes). 1-6: Lechința de Mureș (după K. Horedt).

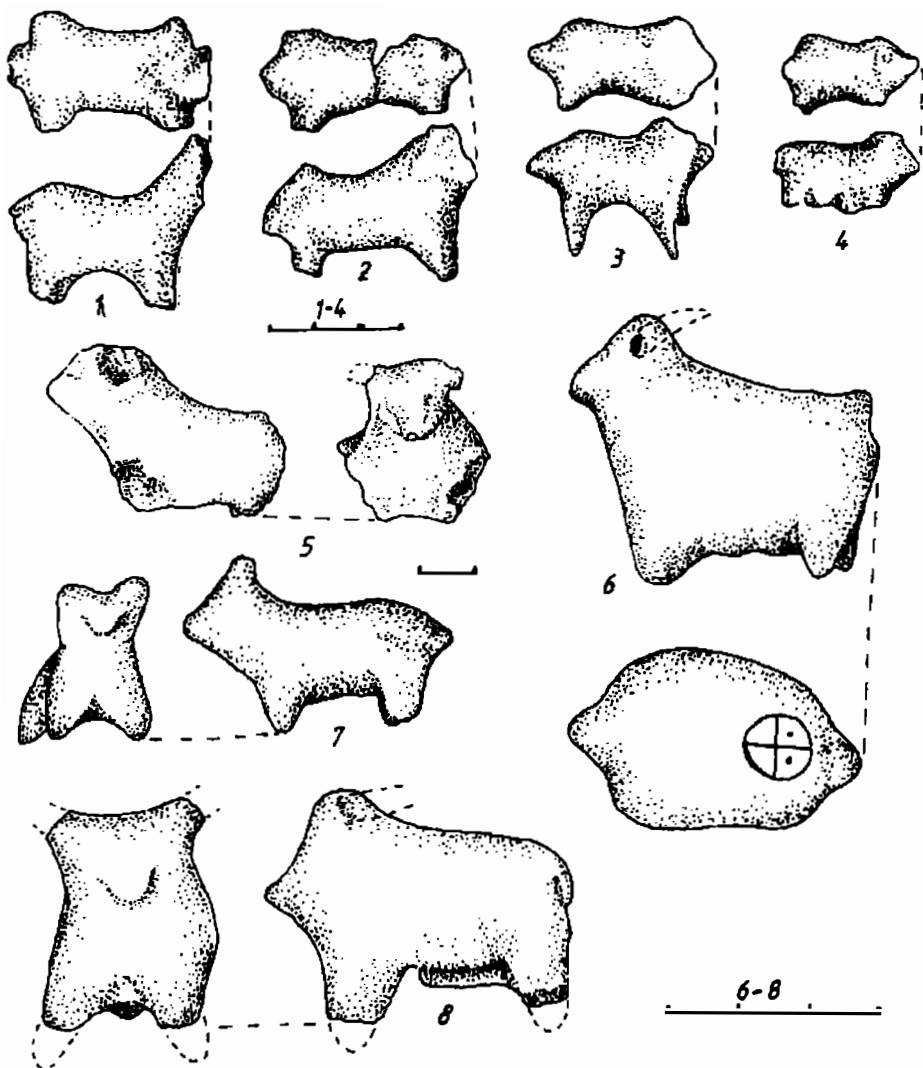


Fig. 10 - Statuete reprezentând ovicaprine (Statuettes représentant petites bêtes à cornes). 1-4 Teleac (după V. Vasiliev et alii); 5: Trinca (după O. Levițki); 6: Grușevo; 7: Holihrad; 8: Lisiëniki (după I.N. Maleev).

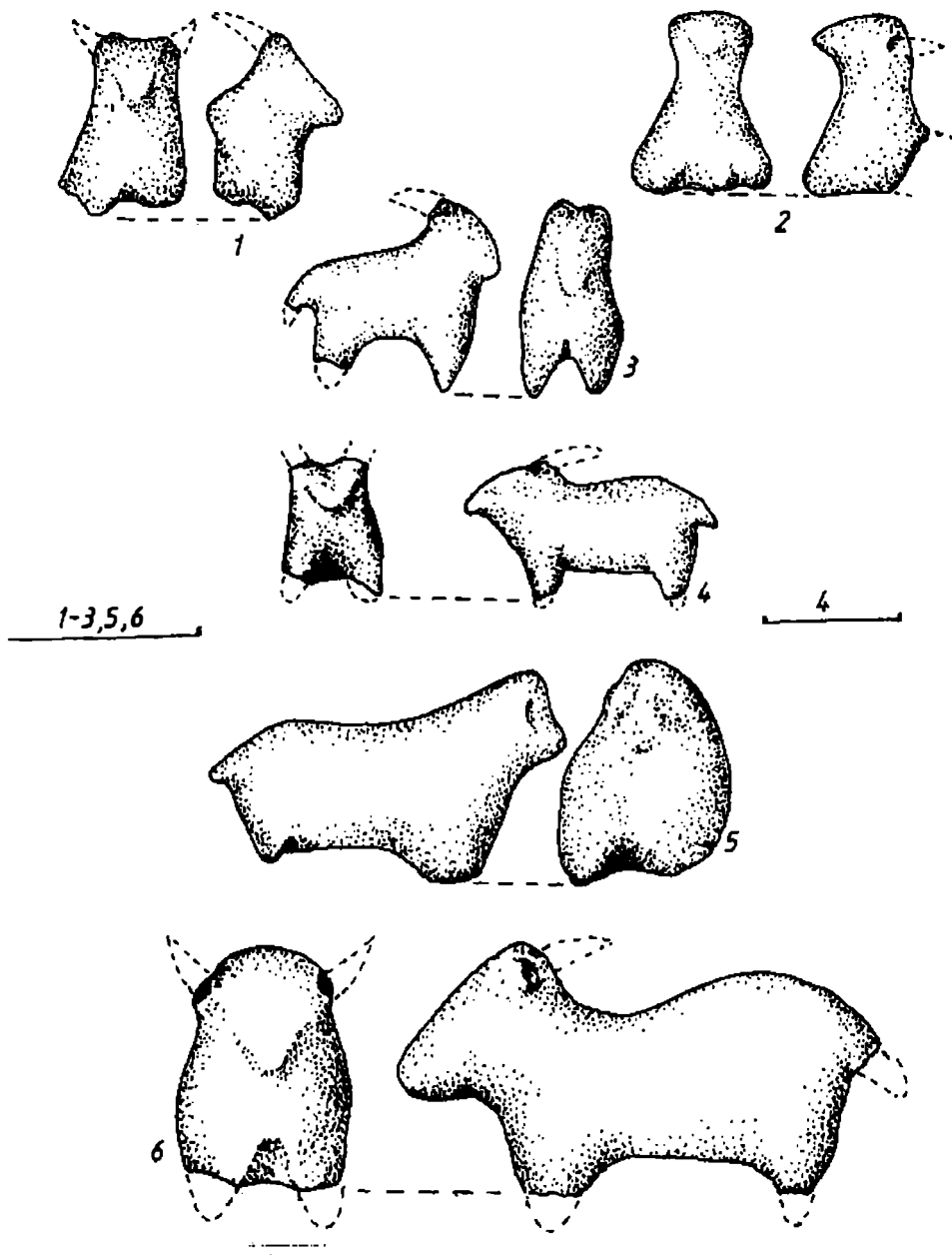


Fig. 11 - Statuete reprezentând ovicaprine (Statuettes représentant petites bêtes à cornes). 1-4, 6: Lisfëniki; 5: Podolska Melnitza (după I.N. Maleev).

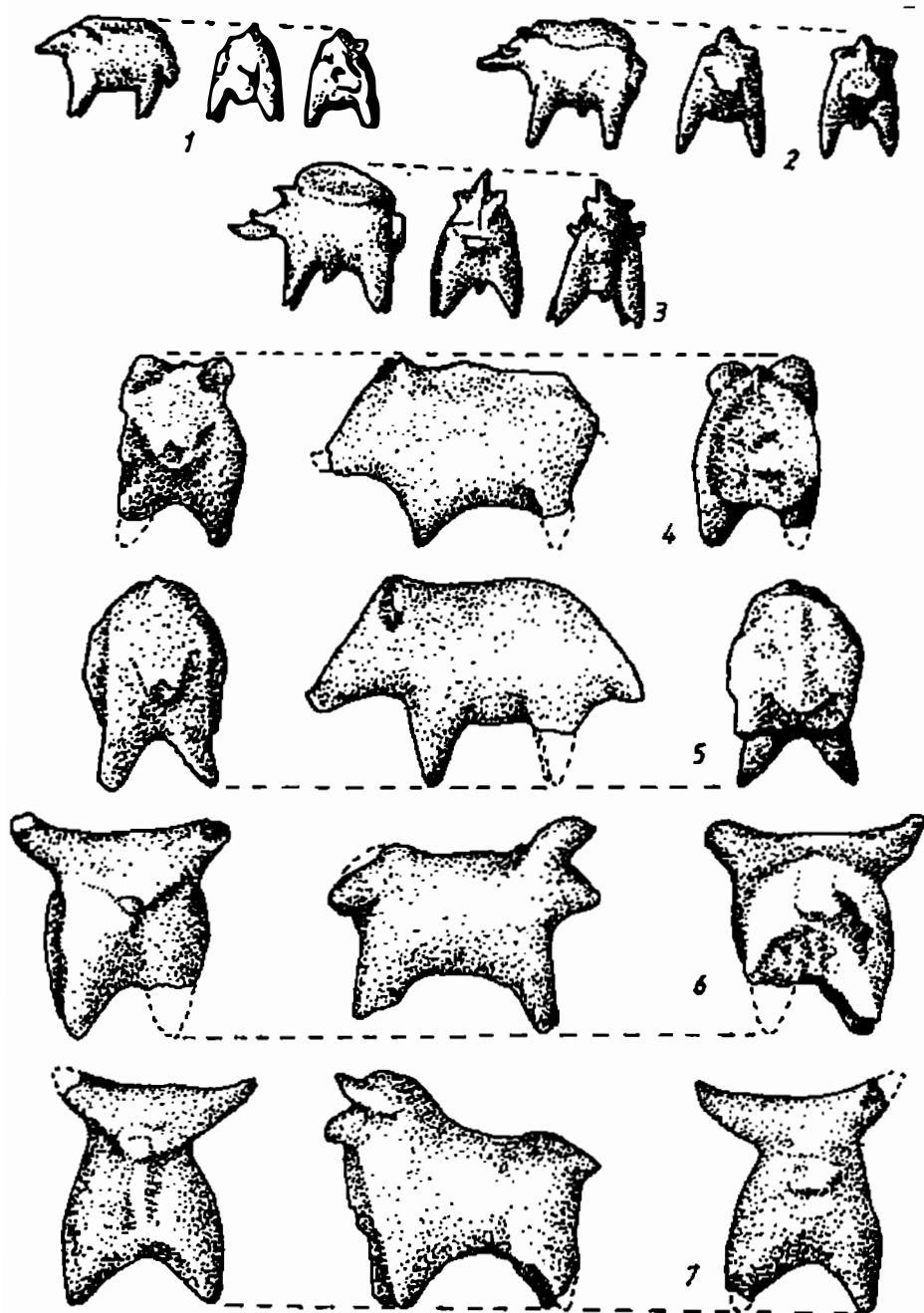


Fig. 12 - Statuete reprezentând porci (1-5) și cornute mari (6-7) (Statuettes représentant cochons et bêtes à cornes). 1-3 Lechința de Mureș (după K. Horedt); 4-7 Grănicești (după A. László).

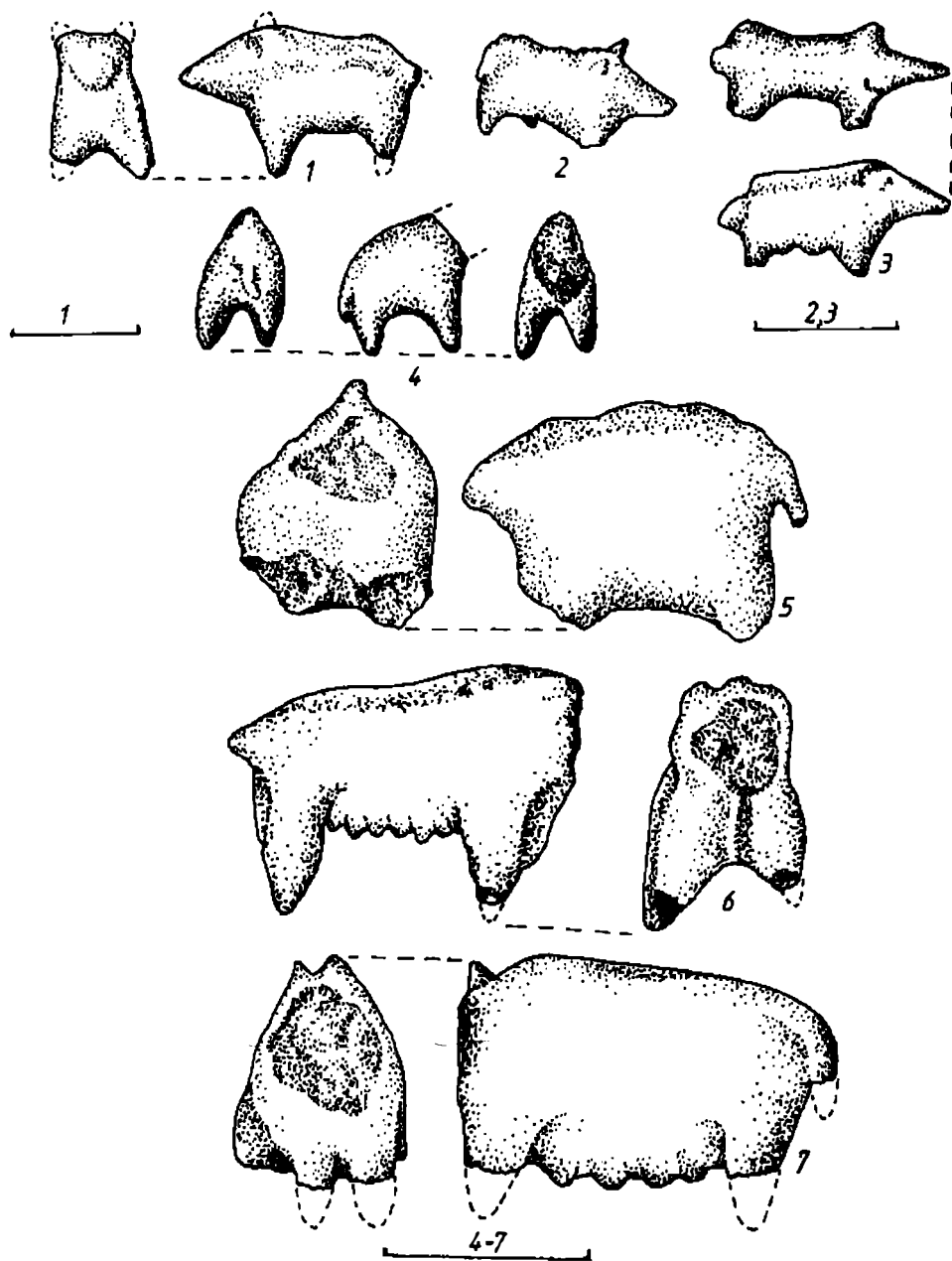
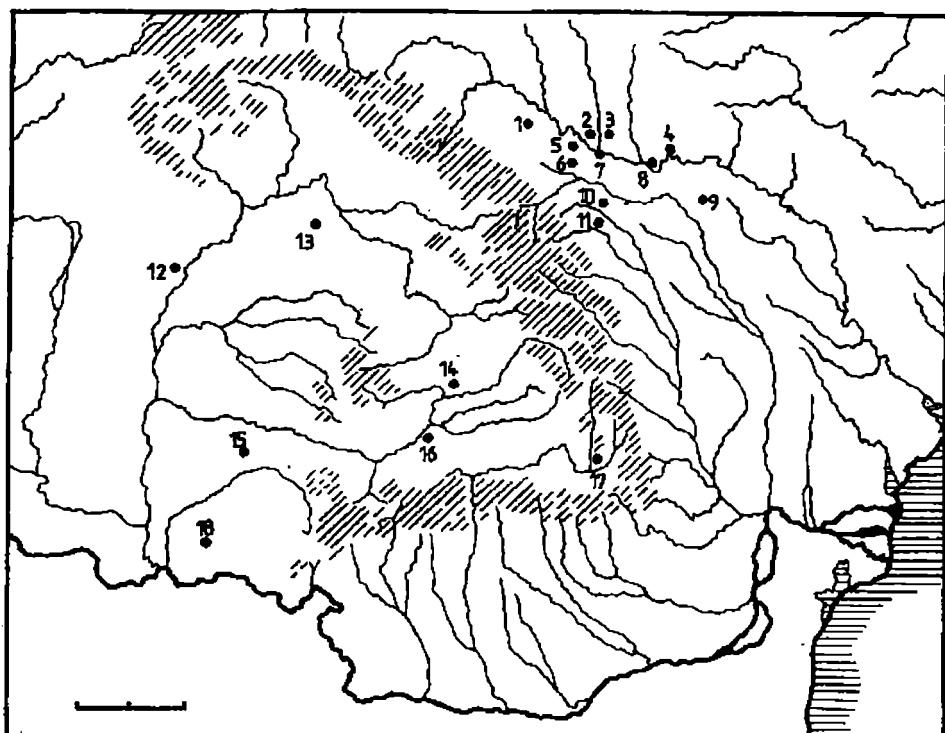


Fig. 13 - Statuete reprezentând porci (Statuettes représentant cochons).  
1, 4-7): Lisiènik (după I.N. Maleev); 2-3: Teleac (după V. Vasiliév et alii).



Răspândirea statuetelor zoomorfe aparținând culturilor Gáva - Holihrad și Corlăteni Chișinău (La distribution des statuettes zoomorphes appartenant aux civilisations de Gáva-Holihrad et Corlăteni-Chișinău);

1: Gruševo; 2: Lisiênki; 3: Holihrad; 4: Podolska Melnitza; 5: Horodnitza; 6: Bedrikovtzi; 7: Zaleski; 8: Krivce; 9: Trinca; 10: Siret; 11: Grănicești; 12: Proszló; 13: Căuaș; 14: Lechința de Mureș; 15: Remetea Mare; 16: Teleac; 17: Reci; 18: Vărădia.